

Tárguló optika

1969 májusának első napjaiban jelentős támogatás érkezett Erdélybe, Kolozsvárra: a Dónát úti lakónegyedben, valamely hajnali órán fogadhatuk az újvidéki irodalmi különítmény két kisautóval utazott hat tagját, Bori Imrét, Bányai Jánost és Tolnai Ottót meg a három feleséget. A többes számot, a fogadó küldöttséget, az érkezésig preferanszozókat is néven kell nevezni; a mi hetedik emeleti lakásunk adott otthont az éjszakába hosszabbított partinak, amelynek a szomszédságból a Láng és a Veress család, távolabbról, vagyis a belvároshoz közelebből Lászlóffy Aladárék voltak részesei. Egyszóval *Forrás*-tájéki társaság várta a *Híd* és az *Új Symposion* már tekintélyes személyiségeit, a jugoszláviai rendszámú kocsikkal érkező új magyar avantgárd elkötelezettjeit. Az újvidéki egyetem tanáraként, de főként a budapesti irodalompolitikától magát függetlenítő tanulmányaival egyre inkább hírnevet szerző (nálunk hét-nyolc évvel idősebb) Bori Imrét és hozzá mindvégig hű kitűnő tanítványát, Bányai Jánost s a neoavantgárd költő, prózaíró, *Symposion*-főszerkesztő Tolnai Ottót. A fáradt csapat elosztásra került: Boriék maradtak Kántoréknál, Láng Gusztávék szállóvendége lett a Bányai házaspár, költő pedig a költővel, vagyis Tolnai természetesen Lászlóffy Alival távozott.

Az 1969. májusi pillanat hangulatát, jelentőségét igazán a következő évek találkozásából lehet megérteni. Korai jelzésként a frissen (1969. V. 3-án) dedikált Bori Imre-tanulmánykötet, az *Eszmék és látomások* első bekezdését idézem; *A „semmi ágán”* című József Attila-értelmezés így kezdődik: „Meglépő, hogy mennyi rokon vonás van József Attila szemlélete és a háborús, valamint a háború utáni, ún. egzisztencialista filozófiai áramlatok között, elsősorban életérzésben, az egyénnek a világhoz – melyben élni adatott – való viszonyában. Amikor a maga léte foglalkoztatja, a szó legszorosabb értelmében is egzisztencialista – Kafka és Camus testvére, szellemi rokona.” (Az időben következő Bori-ajánlást a *Radnóti Miklós*

költészetét elemző kötetben találom, Újvidékről keltezve, 1969. szeptember 8-án; itt a szabad vers is kiemelt figyelemben részesül, és Bori Imre természetesen nem spórolja meg kijelenteni, hogy a „formabontás” modernista jelenségét az újabb magyar irodalomtörténet-írás mostohán kezeli.)

Végig kellene követnem Ali és a „jugoszláviaiak” későbbi kapcsolatait, a Lászlóffy–Tolnai-barátság és szellemi rokonság alakulását, sajnos azonban erre vonatkozólag nincsenek érdemi adataim, legfeljebb egy-egy beszélgetésfószlányt próbálhatnék feleleveníteni a Tolnai Ottóékkal való újabb (palicsi és kolozsvári) találkozásokból, részben már Aladár halála után. (Ugyanezt mondhatom, Bányai Jánost kérdezve közös barátunkról.) A Bori-könyvek viszont nyújtanak némi fogódzót a délvidéki Lászlóffy-recepciót illetően. És ami meglepő: nem az avantgárd vonalán.

Átfogó tanulmányt – amilyent például Juhász Ferencről és Nagy Lászlóról írt – nem találok Bori Imre köteteiben Lászlóffy Aladárról, hétről hétre írt krónikái közt azonban több is van Erdélybe üzenő, Erdélyre utaló. Érdemes megemlíteni egy közvetett összetalálkozást, mégpedig az *Utazás a gyökerek körül*, illetve a *Korunk* 1974. februári képzőművészeti száma, különösen pedig Nagy Albert páratlan festménye, a *Fehér kakas* apropóján. Bori a képzőművészeti anyanyelvről írottakat emeli ki és azt, hogy mi „a legmagyarabb festőnek” nem Rudnayt emlegetjük, hanem Csontváryt, a romániai magyar festők közül a *Fehér kakas* alkotóját, Nagy Albertet. (Ha jól emlékszem, Bori Imre aludt nálunk a *Fehér kakas* alatt – mint még néhányan a vendég költők, írók sorából.) És a „találkozás”: Lászlóffy Aladár Nagy Albert emlékére írt verse, a *Fehér kakas a hóhullásban*. Avantgárd, nem avantgárd? Azt gondolom, igazán lászlóffys, számon tartandó költői (művészeti) telitalálat a gazdag életművön belül. A hosszabban záporozó verssorok többszörös kapcsolású közepéből, mutatóban:

Fehér kakas a hóhullásban,
ó, városvégi udvarok,
hol népvándorlaskori sár van,
tyúk-rokokó és lúd-barokk,
itt meglepetve, rajtakapva,
itt zajlanak a nagy csaták,
itt törnek rád és aki hagyja,
annak nyakát itt metszik át.
Úgy látszik döntöttek az égben,
megszánták ezt a szárnyverést,
megbotlik épp a konyhakésben,
de most még eléri a rést.

Ó hányszor riasztottak gyászban
a mesebeli kakasok:
égszakadás-földindulás van!
uccu ki-merre fussatok!
Fehér kakasok minden szinten,
szélfújta tógájuk lebeg.
Demoszthenész a sziklaszirten
hetvenhétszer hajnalt hebeg,
fehér kakasok fenn, Tibetben,
vándorló láma-lepedők,
imamalomban járnak ebben
a molnárok s a szeretők,
fehér kakas az ázsiákban,
villan a kitört toll hegyén,
fehér kakas a vitorlákban,
vergődő óceán begyén.
Minek nem öltöznek el nyáron
a menekülő kakasok!
Járőr a finn-orosz határon,
fehér kísértet-alakok,
fehér kakas a hóviharban,
ahol már a madár se jár,
s farkasordító rókadalban
kukorékol az éhhalál,
mély földmoraj a Vén Cigányban,
botjukért kapkodó vakok,
bombázóraj a mi utcánkban,
berezgő fehér ablakok,
Babits-kakas és Bartók-vérben
fehéren elalvó kakas.
Időnként egy-két néma éjen
mégiscsak kiürül a kas.
Megtépett tolla száll a nyelvnek,
kiskakasokra visszaszáll,
a tyúkudvarban, Bábel mellett
azértis mindig áll a bál.
Nem látja? Mit? Népvándorlás van,
maga kevés most, maga sok!
Fehér kakasok Galliában,
születnek a szimbólumok.

Ahogy Nagy Albert festményén (amit Bori Imre érzékelt), úgy a Lászlóffy-versben is megszületett a nagy magyar (romániai magyar?) és emberi sors-szimbólum.

A *Korunk*-számokat figyelemmel követő újvidéki professzor aztán 1987-ben rátalált Lászlóffy Aladár elégiáira, és – közvetlen közelében Kassák, Juhász Ferenc meg Tandori Dezső megolvasott és megjegyzetelt verseinek – a legteljesebb elismeréssel hívta fel olvasói figyelmét a kolozsvári költőre: „Mélyen emberi hangot hallottunk ezekből a versekből, a személyesség az olvasás pillanatában mintegy rehabilitálódott a szemünkben, és egyetemes érvényét szerezte meg – hitünk szerint a költészet egyetemességében és az egyetemes magyar irodalomban is. Lászlóffy Aladárt azelőtt sem lehetett a fennhéjázó költők közé sorolni, a most olvasott versei alapján pedig a megbékélt, a derűt szerzett költő lírai énje rajzolódik a szemünk elé, aki már túl van jön és rosszon, aki nem akarásaiban, hanem szemlélődéseiben leli örömét. Már nem csatázik valójában önmagával sem, a világgal pedig megbékélt, anélkül természetesen, hogy lemondott volna a létezés elementáris jogairól, amelyeknek azonban semmi közük a primitív lét leegyszerűsített formáihoz. Lászlóffy Aladár e lét belső gazdagságában dúskál, s e dúskálás nem más, mint a költői lélek érzékenységének, a világot magába fogadó készségének a tanújele. S tudjuk mindehhez még a kifejezés méltóságának, a költői közlés emelkedettségének a tüneményét is, hogy e versek szép képletét teljességében megismerhessük és megszerethessük. Szinte kényeztetni érząceinket a Lászlóffy Aladár-vers az érettség teljének színeivel, illatával, éles dallamával.”

Ebben a korántsem avantgárd jellegű lelkesültségben Bori Imre a *Sokáig élni* című versből idéz, majd (a nyolcvanöt éves Mohy Sándort köszöntő) *Festők és útkövezők*ből az utolsó öt sort:

Hisz örökre épek a képek, mert vastag ecsettel
ezredszer ott pizmog Sziszüphosz május,
június, július tiszta haván, miközben lány
bivalyoktól vonva, mint maga a mindig is jó régi,
vidéki idő – átmegy felettünk a szán.

Ehhez fűzi kommentárját Bori Imre: „Az utolsó sor lírai gesztusa pedig akár örök értékű is lehetne, mint amilyen a Kassák Lajosé *A ló meghal, a madarak kirepülnek* című poemájában.”

Az említett „elégiák” közlésével az ötvenéves Lászlóffy Aladárt ünnepeztük. A versek előtt pedig egy másik *Forrás*-szerző, a prózaíró barát, Bálint Tibor érzelmes, meghatódott, ám igaz jellemzése volt olvasható, *Ali csatái és békekötései* címmel. Nagyon személyes emlékekkel indított

valamennyiünk Kálmánkája – így szólítottuk Bálint Tibort –, élete egy válságos szakaszát idézve, amikor bekéredzkedett Aladárek lakásába: „Szétnyitható ágyamat, amelyet a hónom alatt hoztam, összecukható sorsként, végigfektettem a folyóiratok és könyvek ezreitől terhelt asztalok között, ahol éjjelenként egytetemes műveltségű s mégis eltévedt egerek szolongatták egymást, a rombadőlt könyvtár labirintusában.” Ali nagy szívét emlegetve – „mint hatalmas urnába hullottak évtizedeken át a panaszlevelek, orvosi receptek, lakásigénylések” – ezt a megszakítatlan szolgálatot az éjjel-nappal nyitva tartó gyógyszerárakéhoz hasonlítja Bálint Tibor.

Költészetére térve, előbb egy már-már elfeledett korszakot elevenít fel, innen pedig a lényeghez jut el: „Szüntelen közeledése a világmindenséghez már pusztán amiatt is meglepett, mert fiatal költőként gyakran csizmában járt, mintha Csokonai és Petőfi felé integetne vissza az időben, bár inkább népbiztosnak tűnt számomra, aki maga is belepirul biztatásainak és vállalásainak nagyszerűségébe, amellyel új korszakot üdvözölt. Ebből a romantikus hitből indult el a végtelen fókusz felé, az egész emberiség sorsát föl vállaló feladat felé, a kétségek és a meghasonlások felé, az emberi és költői kiteljesedés felé. És mindannyiunk közül, akik közel állunk nemzedékéhez, leg hamarabb ő jutott el a megértés és az örökös megbocsájtás bölcsességéhez, az írói hiúság szerény és természetes fegyelmezéséhez, s ama ritka nagy költők közé tartozik, akik el tudták viselni tehetségük súlyát...”

„Forradalmár”, mozgalmi külsőségekkel is, közösségi szerepvállalás, avantgárd kezdetek és kiteljesedések, szabad versért folyó küzdelem, időről időre szerencsés kapcsolódás kötött formákhoz, elégikus hangok – mindez együtt a Lászlóffy-mű, reális optikában.

Élete utolsó szakaszában pedig: nemzeti költő. „Az új nemzeti költő” – ahogy Bori Imre írta róla 1998 februárjában, *A repülés a zuhanásban* kötet megjelenése után, kiemelve a verseskönyvből az *Óda a másolóműhelyhez* című „sorsverset”, párhuzamba állítva József Attila költeményével, pontosabban a *Dunánál* Duna-metaforájával. Valóban „ódai magasba emelkedik a vers, tovább szöve József Attila gondolatát” – írja Bori, és beidézi:

Mint Szent György a lovagi páncélt –
magunkra vettük a szenvedést s a
világot: voltunk tibeti-turáni-ugor-
hun-avar-besenyő-kun-jász-
és gyászmagyarok, most már
szász- és szerb- és szlovák-
és dán- és brazil-
magyarok is vagyunk...

Jegyzetét Bori Imre így zárja: „Ezt a verset pedig az a költő írta, aki azt vallja: »Minden költő a zsebében hordja a ceruzáját és a csatatéren a lobogót. Az íróasztalon romok.« Nem másért, de azért, mert a költő »élet-fogytiglani szabadságharcra ítélve« (Mit látsz egy íróasztalon?) éli életét – s nemcsak Kolozsvárott!”

Bezzeg Gyula fotója